

I.

„Lassanként koszorúm bimbaja elvirít” – ezzel a szép természeti képpel fejezi ki a közelgő időskor, a *Közelítő tél* eljövételét Berzsenyi Dániel. Pedig még várhatott volna, mindössze hatvan évet élt.

Hetvenhét éves vagyok, ahogy hívják a korombelieket: „szépkorú”. A szó jelentéstartalmán lehet vitatkozni, egy dolog azonban tény: rengeteg élményben (jóban és rosszban) részesülhettünk: háborúban és békében. Így van mire emlékeznünk, ha este későn sem jön álom a szemünkre, vagy hajnaltájt, ha már nem tér vissza az áhított álom. Emlékeim nagyon gazdag tárházából szeretnék visszaidézni egy eseményfüzért 1956 októberéről.

Tizenhét éves voltam, a városi leánygimnázium második osztályába jártam. Ez a kor életem tavasza, az ifjúság útkereső, szívet és szemet nyitogató időszaka. Szegény – egyszer jogtalanul megalázott családban – szüleimmel, leánytestvéreimmel szerényen, de szeretetben, harmóniában éltünk. Jó tanuló voltam, talán szép is, és átélhettem az első szerelem romantikus boldogságát.

Ahogy jeleztem: emlékezem. Csak olyan eseményeket idézek vissza, amelyek hatvan év távlatából is mainak tűnnek. Előrebocsátom, ösztönös cselekvéseim a váratlanul berobbanó hírek és megmozdulások hatására csábítottak a pillanatnyi történelem zajló sodrásába. Emlékeimet cafrangok nélkül, a maguk egyszerűségében, de nagyszerűségében idézem vissza, és eközben újra a tizenhét éves, második osztályos gimnazistának érzem magam.

Csupán csak emlékezem...

II.

1. A „pacsirta” csak zenélt és zenélt...

Kora reggel volt, anyu már a konyhában tüsténkedett, reggelit és tízórait készített a munkába induló férjének és három lányának. Apu ébredés után bekapcsolta – most is, mint mindig – a „pacsirtát”, nemrég vásárolt büszke tulajdonunkat, a rádiót. Éppen zene szólt. Aztán nem akarta abbahagyni, csak zenélt és zenélt. Apukám mérgesen ráncolta fáradt homlokát, és amúgy somogyiasan megjegyezte: „Mi a rossz van ezzel a vacakkal, csak nem dögölt be máris?” Végtelen türelmű édesanyám most is – mint mindig – nyugalomra intette. Aztán egyszer csak végre megszólalt a „pacsirta”, és azt jelentette, hogy Magyarországon kitört a forradalom – majd újra csak zenélt. A monoton zene és az elhangzó közlemény hatására döbönt csend lett körülöttünk, rémülten néztünk egymásra. Szüleim is próbálták eldönteni, mi legyen, hogyan folytassuk a napot. Végül úgy döntöttek, mindenki teszi a dolgát a megszokott módon: megy a munkahelyére és az iskolába. Apukám azt mondta, körülnéz a városban, és ha bármilyen, a családunkra veszélyes dolgot lát vagy hall, azonnal hazasiet. Anyukám erőltetett magabiztossággal és szokásos kedves, de most aggódó mosolyával kísért bennünket kis családi házunk kapujáig. A búcsúpuszi után elindultam én is, az utolsó kanyarból még visszaintve az értünk aggódó, kétségek között maradó anyukámnak.

2. A katonák csak mentek, mentek...

Családi házunk a városszélen állt, körülötte kisebb dombok, erdőrészek. Iskolába menet így kb. egy kilométert kellett megtenni az első igazi városi utcáig. Ebben az utcában két hatalmas épület volt – laktanyák. Mindig siettem elhaladni előttük, mert a rengeteg ablak szinte mindegyike tele volt kiskatonákkal, akik incselkedve lekiabáltak nekem, én pedig lányos zavaromban egy nyelvnyújtással reagáltam.

Ezen a napon üresek voltak az ablakok, és belülről furcsa zajok hallatszottak. Igyekeztem összefüggést keresni az üres ablakok és az útközben tapasztalt jelenség között. Ugyanis a házunkat bőven elhagyva legalább húsz-huszonöt szaladó katonával találkoztam. Meg is kérdeztem, hova szaladnak, és miért. Azt hittem, büntetésben vannak, ugyanis a házunk előtti rét abban az időben katonai gyakorlóhely volt, és a tizedesek gyakran büntették a „kopaszokat” futással is. Az egyik katona szűkszavúan, lihegve azt válaszolta a kérdésemre: „Csak haza.” Akkor ebből semmit nem értettem, de később megtudtam, szökevények voltak, akik egyenruhájukat levetve a környező házak lakóitól kaptak egy-egy civil ruhadarabot. Aztán a katonák csak mentek, futottak tovább...

3. A tanár úr csak mondta, mondta...

Az osztályomba érve örömmel tapasztaltam, hogy a létszám teljes: harminchat. Az első óránk földrajz volt, ennek tanára pedig az iskola akkori igazgatója, akit nagyon szeretünk és tiszteltünk tudásáért, bölcsességéért és közvetlenségéért.

Mikor az osztályba lépett, harminchat fekete köpenyes, fehér galléros diáklány kérdő tekintetével találkozott. Megérezve a válaszadás igényét, komoly-derűs arccal ennyit mondott: „Kislányok, bizonyára hallották, hazánkban forradalom van. Önök ezután fognak szép, jó életet élni. Üljenek le.”

Ezt követően folyamatosan beszélt. Csak mondta, mondta, magyarázta az elhangzott állítását. Biztosan érdekesen és okosan szólt, mint mindig, de én nem tudtam odafigyelni. Nem értettem, miért „ezután”, hiszen eddig nem mondták, hogy most csúnya és rossz. Gondolatok zakatoltak a fejemben, a tanár úr pedig csak mondta, mondta...

4. A csillag hullott, a színész szavalt, az oroszkönyvek égtek, csak égtek...

Második óránk magyar irodalom volt osztályfőnökünkkel. Becsengetés után percekkel tanteremünkbe lépett három negyedikes lány, és közölték a tanárnővel, hogy mindenkinek az udvarra kell vonulnia. Ez a tanterem a régi zárda épületében volt, mert az anyaiskolában helyhiány adódott.

Kimentünk. Ott állt a városi (általunk is nagyon megszeretett) színház ismert, tehetséges színésze, és lelkesen szavalta a *Nemzeti dalt*. Megilletődve hallgattuk, az utolsó versszak refrénjét a leánytömeg vele együtt harsogta.

Eközben éljenzést, tapsvihart hallottunk a közelből. Ennek okát rövidesen láthattuk is: a szomszédos városháza magas tornyáról néhány férfi verte le a vörös csillagot.

Egyszer csak az egyik negyedikes bekiabált: „Égessük el az oroszkönyveket!” A parancsszóra rohantunk és hoztuk, aztán a máglyát meggyújtották. A csillag lehullott, az oroszkönyvek égtek, csak égtek...

5. A tömeg csak kiabált, csak kiabált...

Az iskolából hazafelé az akkori Fő utcára értem. A Megyeháza előtt óriási tömeg gyűlt össze. Kíváncsian közeledtem, és már távolról hallottam a morajló gyülekezet kiabálását. Leginkább a „Szabadságot, függetlenséget!” hangzott el. Az erkélyen városunk egyik ismert (és elismert) tanára beszélt. Hozzám csupán mondatfoszlányok jutottak el, mivel a tömeg folyamatos tapssal és éljenzéssel fejezte ki egyetértését, és ígérte, hogy mindent megtesz szabadsága kivívásáért.

Gondolataimba vissza-visszatért a tanult anyag, a mindennapi életem és a hallottak közötti ellentmondás. Próbáltam magyarázatot találni, de nem sikerült.

A már említett laktanyához közeledve kicsit megijedtem. Ott is tömeg, még hatalmasabb. Féltem ugyan, de a lábaim odavezettek. Az összegyűltek ott is kiabáltak. A laktanya nyitott kapuja mögött tankok sorakoztak fel, innen-onnan a katonáknak szóló utasítások hangzottak. A tömeg pedig átszellemülten lelkes hívó szóval ismételte: „Magyar honvéd, állj közénk.” Én némán, ijedten álltam, majd igyekeztem utat törni az embersokaságon át. Hirtelen valaki megállított, és kipirult arccal, jellegzetes mozdulattal biztatott az „aktív” részvételre. Mit tehettem? Velük együtt agitáltam a katonákat a csatlakozásra. Lassan sikerült utat találnom, szapora léptekkel indultam haza, tudtam, „anyám türelmetlenül vár. Még messziről is hallatszott, ahogy a tömeg kiabál, csak kiabál...”

6. Hívtak, hát mentem...

Az élet folyt tovább az iskolában. Orosz helyett németet tanultunk, hittanóra a nagytemplomba jártunk. A városban napirenden voltak a tüntetések, szobrokat döntögettek, embereket fogtak el, vittek börtönbe. Aztán gyülekezési és kijárási tilalmat rendeltek el. Beszélték, hogy több parancsszegőt agyonlőttek, sokat pedig letartóztattak.

Egyik nap a három negyedikes gimnazistalány ismét megjelent a tantermünkben. Tüntetésre hívtak bennünket, amelynek fő célja az egyik megölt gimnazista fiú sírjának megkoszorúzása volt. Elmondták, hogy a színházparkban szétszórtan kell várakozni, és a megadott időpontban, az általuk bemutatott sípjelre a színház előtti szobor körül kell összegyűlnünk.

Otthon készülődni kezdtem, anyám kemény hangon érdeklődött hirtelen távozási szándékom felől. Először azt mondtam, biológia szakkörre megyek (akkoriban még az orvosi egyetemre készültem, emiatt ez jó indoknak tűnt). Anyám azonban csak rám nézett, és tudta, ez nem igaz. Kénytelen voltam bevallani az igazságot, amit meghallva kemény tiltás és ajtózáras következett. Sápadtan, zokogva kértem, engedjen el, mert nem akarok hazaáruló lenni. A negyedikesek ugyanis közölték, aki nem jön el, az hazaáruló. Én nem lettem az...

Délután, a megadott időpontban, az ismert sípjelre, a kijelölt helyen pillanatok alatt együtt volt a diáksereg. A temető (Nyugati-tüskevári) felé vezető út első állomása az OTI előtti Petőfi-szobor volt. A szervezők koszorúztak, egy fiú verset mondott, ugyanis a koszorúzást a két gimnázium közösen szervezte. Itt már rengeteg járókelő csatlakozott hozzánk, második állomásunkhoz, a Kossuth-szoborhoz érve már éneklő, jelszavakat skandáló tömeggé duzzadt a diáksereg. Itt is koszorúztunk. Ahogy továbbindultunk, egy teherautóra lettünk figyelmesek, melynek platóján két padosoron fegyverüket kézben tartó katonák ültek. A temetőig végig követtek bennünket. A koszorúzás, búcsúztató után visszaindultunk, a teherautó mögöttünk. A Berzsenyi utca közepe táján egy benzinkút volt. Mire odaértünk, megelőzött bennünket, a katonák parancsszóra leszálltak, és előrszegezett fegyverrel vártak bennünket. Az első sorokban álló szervezők közül néhányat elvittek, majd a tömegbe küldte az akció parancsnoka a katonákat „egy kis szemlélődésre”. Ő maga is „kicsit körülnézet”, így láthattam közléről őt. Az arca még mindig előttem van, a szavait pedig jól megjegyeztem: „Tüntetünk, kislány, tüntetünk?” Jóval később, úgy december táján a belváros egyik utcáján haladtam, mikor váratlanul megpillantottam a velem szembejövő katonatisztet. Ő volt. Mellém érve erőltetett mosollyal, gúnyos hangon szólt hozzám: „Kislány, nem megyünk tüntetni?” Valójában megijedtem, a kezem-lábam remegett, de az ifjúság dühös dacával válaszoltam: „Majd legközelebb” – aztán felemelt fejjel, büszkén mentem tovább. Váratlan, spontán esemény volt – hirtelen kibukó, „csak azért is” válasszal.

Hívtak, hát mentem...

III.

Csak egy pofon volt – nem fájt...

Október vége, november eleje lehetett. Az első szerelmemmel sétálgattunk a színházparkban, már sötétedett. A kijárási tilalom kezdetéig csak pár perc volt, és egymástól legalább húszpercnyi járásra laktunk, kértem, ne kísérszen haza. Éppen elbúcsúztunk a Kapos folyó hídján, amikor a semmiből előtűnt a nálam tíz évvel idősebb bátyám. Ő már nős volt, feleségével és hároméves kislányával a nagyobb nyugalom reményében hozzánk költöztek a városközpontból.

Fel sem ocsúdtam, pofon csattant az arcomon, dühös szavai kíséretében: „Eszeteknél vagytok? Szívbeteg anyánk már a legrosszabbra gondolt.” Életemben először ütöttek pofon, megdöbbsentem.

Őzikeszemű szerelmem letörölte kibuggyanó könnyeimet, majd elindult az este sötétjében.

A bátyám bocsánatot kért a pofonért, amire „Nem fájt, megérdemeltem.” volt a halk válaszom. A pofonra ma is emlékszem. Igaz, hogy megérdemeltem, de fájt...

Néhány hónap múlva őzikeszemű disszidált, lassan emlékké vált.

IV.

Csak olyan eseményeket idéztem vissza, amelyek hetven év távlatából is mai-nak tűnnek.

Ösztönös cselekedeteim a váratlanul berobbanó hírek és megmozdulások hatására csábítottak a pillanatnyi történelem zajló sodrásába. Emlékeimet cafrangok nélkül, a maguk egyszerűségében – de számomra a maguk nagyszerűségében – idéztem vissza. Csupán csak emlékeztem...

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázaton különdíjat nyert.)

